

RECENZE A ZPRÁVY O LITERATUŘE

**Bettina BRAUN – Katrin KELLER – Matthias SCHNETTGER (edd.),
Nur die Frau des Kaisers? Kaiserinnen in der Frühen Neuzeit. Wien-Köln-Weimar,
Böhlau Verlag 2016 (= Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische
Geschichtsforschung 64)
ISBN 978-3-205-20085-7, 272 s.**

Bádání o manželkách, dcerách a milenkách raně novověkých panovníků na Britských ostrovech, ve Francii či Španělsku zaznamenalo v posledním desetiletí především v americké a anglické historiografii nebývalý rozmach. Zvýšený zájem západoevropského dějepisceví silně ovlivnil také rozvoj výzkumu životních osudů arcikněžen a císařoven Římsko-německé říše ve výše zmiňované epoše, které doposud stály, s výjimkou Marie Terezie, stranou pozornosti středoevropských historiček a historiků. O této skutečnosti výmluvně vypovídá anotovaná publikace. Ta přináší čtrnáct příspěvků z mezinárodního vědeckého sympozia, jež se uskutečnilo ve dnech 26. až 28. října 2013 ve Vídni.

Biogramům jednotlivých panovnic předchází historiograficky koncipovaná studie Katrin Keller, která zasadila zvolené téma do kontextu stávajícího bádání. Současně objasnila koncepční a metodologická východiska společná všem publikovaným příspěvkům. Jejich autoři se v žádném případě nezaměřili na zevrubné postižení politické činnosti a úlohy habsburských císařoven. Pod vlivem nových politických dějin pohlízejí na roli panovnic optikou dynastických dějin, v kontextu s jejich mužskými protějšky. Ne náhodou Katrin Keller vnímá vládnoucí pár jako „Amts- und Arbeitspaar“, kdy každý z partnerů měl v rámci společného prosazování dynastické politiky své úkoly. Pokud to dochovaná pramenná základna dovolila, jsou zde životní osudy císařoven sledovány na půdorysu rodinného zázemí a soužití, fungování ženské části vídeňského dvora, budování vlastní komunikační sítě, rozvíjení kontaktů s rodnou zemí, kulturního transferu a s tím spojeného uměleckého mecenátu, vlastní zbožnosti a podpory nejrůznějších náboženských institucí, utváření patronátních vztahů a v některých případech také na pozadí aktivní účasti císařoven na soudobém politickém dění (například Marie Anna Španělská, Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská). Díky tomu nepůsobí jednotlivé příspěvky z hlediska tematického zaměření a kladení otázek roztržitě, ale uceleně a jednoduše. Proto lze považovat zmiňovanou publikaci za jeden z prvních moderních pokusů o kolektivní biografii habsburských císařoven na prahu novověku.

Řada biogramů začíná druhou chotí Maxmiliána I. Biancou Marií Sforzou a končí Marií Terezou Neapolsko-Sicilskou, manželkou Františka II. Právě široké časové rozpětí mezi oběma svrchu zmiňovanými historickými postavami od konce 15. do počátku 19. století však v sobě skrývá úskalí a do jisté míry výmluvně odráží stav současného bádání o tomto atraktivním tématu. Editorům se totiž přes zjevnou snahu nepodařilo tematicky pokrýt celou sledovanou periodu a obsáhnout ženy všech panovníků Římsko-německé říše. Z celkového počtu 24 císařoven je jich v publikaci biograficky zpracováno pouze 12. Navíc zde zcela chybí manželky Karla V., Ferdinanda I., Josefa II. a Leopolda II. Přesto jde o pestrou škálu profilů císařoven původem z různých koutů Evropy – Španělska, Apeninského poloostrova, Římsko-německé říše, rakouských zemí, zachycených v rozličných společenských úlohách - v rolích první, druhé či třetí (leckdy bezdětné) manželky panovníka středoevropské habsburské monarchie, matky, vdovy.

Rovněž je třeba zdůraznit, že se editoři neomezili pouze na naznačení různých aspektů života manželek potomků Rudolfa I. od 16. do 18. století, ale do publikace kontextuálně zařadili obdobně koncipovaný příspěvek Amalie Föbel o pozdně středověkých císařovnách a text Rubéna Gonzáleze Cuervy o rakouských arcikněžnách na španělském královském trůnu - Anně (1549–1580), Markétě (1584–1611), Marii Anně (1634–1696). Snaha o kontextualizaci však s sebou přináší ještě další obtíže a může vyvolat v myšlení čtenáře řadu otázek. Například, proč v publikaci chybí biogramy vlivných místopředsedů v Rakouském Nizozemí, příslušnic střeoevropské větve Habsburků, které se provdaly za vladaře dalších evropských zemí, kupříkladu polské krále, či arcikněžen, jež se nikdy neprovdaly nebo se daly na duchovní dráhu?

Na některá výše uvedená úskalí upozornila ve svém závěrečném komentáři Barbara Stollberg-Rilinger, v němž zhodnotila tematický přínos publikace pro současné bádání. Podle ní práce výmluvně odráží směřování dnešní historické vědy, jehož nedílnou součástí tvoří mezioborový přístup k moderně pojímaným politickým dějinám. Nelze pochybovat o tom, že císařovny hrály nezanedbatelnou roli také ve „velké“ politice, mezinárodní nevyjímaje. Studium tohoto fenoménu lze proto poznat specifickou podobu a strukturu politická předmoderní doby. Anotovaná práce představuje jeden z prvních komplexně zpracovaných příspěvků německých, rakouských a španělských historiček a historiků k právě probíhajícímu evropskému bádání o významu manželek a dcer raně novověkých panovníků. Kolektivní monografie shrnuje, v mnoha oblastech rozšiřuje a současně nastiňuje vědecky žádoucí orientaci dalšího výzkumu. Důležitým desiderátem i nadále zůstává mezioborový přístup, který využije poznatků a metod dalších vědních disciplín.

Rostislav Smíšek

Zdenko MARŠÁLEK, Česká, nebo československá armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha: Academia 2017. ISBN 978-80-200-2608-8, 528 s.

Kniha se zaměřuje na poměrně notoricky známou problematiku čs. zahraničních vojsk v letech 2. světové války. Autor se nicméně až na drobné pasáže nesnaží věnovat bojovému nasazení těchto útvarů, ale spíše sleduje jejich proměny z hlediska národnostního složení. I proto, že je jádrem práce právě výzkum národnostní skladby, je v úvodu knihy poměrně rozsáhlá a možná až naddimenzovaná teoretická pasáž. V ní autor vysvětluje obtíže spojené s určením národnosti jako empirické hodnoty, poukazuje na obtížnost posouzení nacionality založených na přihlášení se k obcovacímu jazyku a přibližuje, jakým způsobem byla evidována národnost vojáků v čs. armádě v meziválečném období a později pak v letech 2. světové války.

Hlavní pozornost autor věnuje ve svém zkoumání národnostní skladbě čs. útvarů formujících se na západě, tedy ve Francii, Velké Británii a na Blízkém východě, přičemž hlavním bodem pozornosti nejsou útvary letecké, nýbrž pozemní jednotky. Na základě archivních pramenů dokáže autor velice pečlivě rekonstruovat podobu nejenom národnostního složení sledovaných útvarů, ale i jejich složení z hlediska jazykového či konfesního, což je jeden z klíčových ukazatelů pro objasnění množství mužů hlásících se k judaismu, kteří soužili v čs. armádě. Vesměs statistické údaje přetavené do podoby

textu jsou doplněny jednak velmi přehlednými tabulkami, jednak řadou tzv. aplikací, na nichž jsou uvedené statistické údaje demonstrovány na příkladech. Oproti silné pozornosti věnované západnímu vojsku stojí poněkud stranou pozornosti národnostní skladba čs. jednotek sloužících na východní frontě, jimž je věnováno v knize mnohem méně prostoru. Nicméně i přes tento menší nedostatek dospívá autor na základě svého výzkumu nakonec k několika závěrům, jež mj. zodpovídají též klíčovou otázku položenou přímo v názvu knihy.

Maršálkova publikace je rozhodně zajímavým a hodnotným příspěvkem ke zkoumání národnostního složení čs. armády v letech, kdy právě národnostní problémy pomohly rozpoutat ničivý světový konflikt. Na publikaci musíme ocenit zejména pečlivou archivní práci a analýzu shromážděných dokumentů. Na druhou stranu je trochu na škodu, že pozornost nebyla rovnoměrně věnována jak západnímu, tak východnímu vojsku. Stejně tak lze považovat za nevýhodu, že autor při vyslovení některých tvrzení o slovenské armádě se přidržel v českém prostředí zažitých formulací, když ji hodnotí jako notoricky nespolehlivou s výraznými limity v bojové využitelnosti, čímž zcela přechází její bojové úspěchy v předešlém období a přispívá tak k obecně mylnému povědomí o této armádě. Celkově vzato je však Maršálkova publikace rozhodně velmi zdařilým pokusem osvětlit tuto dosud málo známou problematiku čs. zahraničních vojsk a rozhodně stojí za povšimnutí.

Lubomír Hlavička

František VAŠEK – Vladimír ČERNÝ – Jan BŘEČKA, Místa zkropená krví. Kounicovy studentské koleje v Brně v letech nacistické okupace 1940–1945. Brno: Archiv města Brna a Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-86736-41-9, 616 s.

Výzkum dějin nacistické okupace se v poslední dekádě stále více posouvá od problematiky rezistence a perzekuce k aspektům každodennosti. Tento trend nesporně přináší komplexnější pohled na období let 1939–1945, nicméně je třeba říci, že řada témat z dějin protinacistického odboje, především na úrovni regionů, dodnes zůstává nezmapována. Dokladem toho, že ani více než sedmdesát let po skončení druhé světové války neztrácejí smysl poněkud konzervativně koncipované faktografické publikace, je i recenzovaná monografie.

Samotný příběh geneze knihy je v jistém pohledu mimořádný. Jádro textu zpracoval v letech 1994–2004 někdejší vězeň nacismu a amatérský historik JUDr. František Vašek (1924–2008), jehož dílo později doplnila, rozšířila a připravila k vydání dvojice profesionálů. Výsledkem více než dvacetiletého úsilí se tak stala komplexní a rozsáhlá monografie, jež vychází z široké škály pramenů a literatury. Ocenění zasluhuje fakt, že se autoři vyjma dobové úřední agendy a memoárů opřeli také o dobový tisk a v neposlední řadě také o studentské kvalifikační práce, jež dodnes zůstávají spíše badatelsky opomíjeny. Obecně můžeme heuristiku hodnotit jako velmi důkladnou.

Vydavatelé respektovali Vaškovo přehledné členění textu do logicky koncipovaných tří tematických celků, jež se dále dělí na jednotlivé podkapitoly. Úvodní sekce seznamuje čtenáře s hlavními body historie areálu brněnských Kounicových kolejí před jeho přeměnou ve vězeňské zařízení. Zvláštní pozornost se zde soustředí na průběh represivního zákroku okupační moci proti českým vysokým školám v listopadu 1939. Stěžejní a zdaleka

nejrozsáhlejší je ovšem druhá část, jež se soustředí na poměry ve věznici v letech okupace. Autoři zde nastiňují genezi a strukturu nacistického policejního a výzvědného aparátu s přihlédnutím k brněnskému regionu a jednotlivé aspekty života ve věznici. Sem lze řadit vedle praktik používaných gestapem a justičním aparátem také otázky „každodennosti“, ilustrované svědectvími pamětníků, či pokusy o útěk. Poznámkový aparát rozšiřuje základní text o pečlivě zpracované biogramy všech důležitějších aktérů.

Třetí a závěrečná část pak popisuje poválečné dějiny areálu, který po pádu Třetí říše sloužil nejprve jako internační tábor pro Němce a později se vrátil ke svému primárnímu účelu. Z hlediska stále populárnějšího tématu historické paměti zasluhuje pozornost kapitola o vývoji ideje na přetvoření objektu v pietní místo. Obsáhlou textovou část doplňuje vhodně zvolená obrazová příloha a také slovníček vězeňské hantýrky.

Lze-li recenzované práci něco vytknout, pak je to naddimenzovaný rozsah některých pasáží a místy dosti popisná či encyklopedická stylistika. Pro primární cíl avizovaný v původní Vaškově předmluvě z roku 1994, jímž je přiblížení pohnuté válečné historie mladé generaci, se kniha jeví jako obtížně stravitelná. Edukační a popularizační potenciál je vzhledem k rozsahu publikace poměrně omezený, na druhou stranu lze předpokládat, že precizně zpracovanou monografií vedle odborných historiků ocení také početná komunita zájemců o historii druhé světové války a že zde shromážděné údaje o pachatelích i obětech poslouží rovněž ke genealogickým účelům.

Ondřej Kolář